

In het kort

Kijk anders naar toetsing

De kerndoelen en eindtermen van het basisonderwijs en voortgezet onderwijs worden vernieuwd. Dit vergt doordinking van de manier van toetsing. In de huidige onderwijspraktijk dient één toets vaak verschillende functies. Deze 'functievermenging' heeft nadelen. De raad adviseert daarom de overheid en scholen functievermenging van toetsing te beperken. Dat kan door de functies die toetsing vervult voor onderwijs en leren te beschermen en de kwaliteit van toetsen die (ook) selectiefuncties dienen, te verhogen. En wanneer toetsresultaten worden gebruikt bij evaluaties, is het zaak deze in het perspectief te plaatsen van het geheel van onderwijsdoelen. Dit alles is nodig om de nieuwe kerndoelen en eindtermen over de volle breedte te realiseren.

..raad
wijs
onder

Aanleiding: nieuwe kerndoelen en eindtermen vergen doordiening van toetsing

De kerndoelen en eindtermen van het basis- en voortgezet onderwijs worden vernieuwd. Dit betekent een verandering van wat leerlingen moeten kennen en kunnen (beheersingsdoelen), welke ervaringen zij moeten opdoen (ervaringsdoelen) en wat scholen moeten aanbieden (aanbodsdoelen). De aanpassing van deze kaders heeft implicaties voor de wijze waarop onderwijsdoelen worden getoetst. Op verzoek van de Tweede Kamer gaat de Onderwijsraad na hoe toetsing adequaat vorm kan krijgen in het licht van de nieuwe kerndoelen en eindtermen.

Het advies bestrijkt diverse vormen van toetsing, waaronder landelijke toetsing (doorstroomtoetsen, volgtoetsen, centrale examens) en schooleigen toetsing (zoals schoolexamens, methodetoetsen, proefwerken, praktijkopdrachten en oefentoetsen). Daarbij kijkt de raad zowel naar het ontwerpen, afnemen en beoordelen van de toetsen, als naar het gebruik van de toetsresultaten en de gevolgen voor de onderwijsdoelen, het onderwijsleerproces, de organisatie van het onderwijs en de brede evaluatie van het onderwijs.

Advies: beperk functievermenging bij toetsing

Toetsen vervullen verschillende functies:

- *onderwijsleerfuncties*: toetsen bieden ondersteuning bij het onderwijs en leren, ze helpen leerlingen en leraren bijvoorbeeld om hun aandacht te richten op wat leerlingen nog niet beheersen of hebben ervaren;
- *selectiefuncties*: toetsen bieden onderbouwing voor beslissingen over plaatsing (welke schoolsoort in het voortgezet onderwijs gaat de leerling volgen), bevordering (gaat de leerling over naar het nieuwe leerjaar) en diplomering (krijgt de leerling een diploma);
- *evaluatiefuncties*: toetsen bieden indicaties voor de onderwijskwaliteit, ze helpen conclusies te onderbouwen voor de kwaliteitszorg en verantwoording.

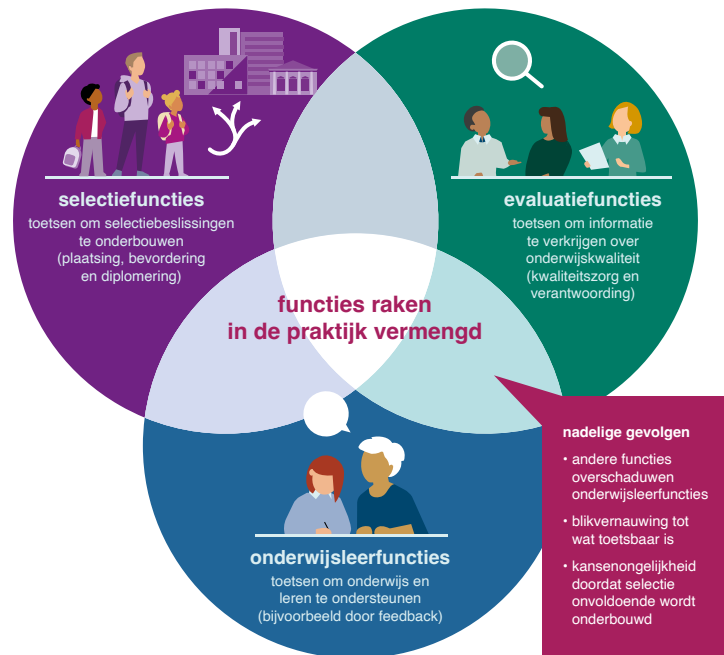
De raad constateert dat in de huidige onderwijspraktijk aan één toets vaak verschillende functies worden toegekend. Neem de leerlingvolgtoetsen die basisscholen vanaf leerjaar 3 regelmatig afnemen om taal- en rekenvaardigheden van leerlingen te volgen. Deze leerlingvolgtoetsen hebben oorspronkelijk een onderwijsleerfunctie, maar veel scholen gebruiken ze ook voor bevordering en schooladvisering (selectie) en verantwoording van onderwijskwaliteit (evaluatie).

Deze functievermenging heeft nadelen. Het combineren van de functies leidt ertoe dat de onderwijsleerfuncties van toetsing overschaduwde raken. Schoolteams en leerlingen richten zich dan op een hoge toetsscore en bijvoorbeeld niet meer op de feedback die de toets geeft. Ook kan er blikvernaauwing ontstaan. De focus komt eenzijdig te liggen op dat deel van de taal- en rekendoelen waarover de leerlingvolgtoets gaat (zoals aspecten van leesvaardigheid). Daarmee raken andere onderwijsdoelen (zoals mondelinge taalvaardigheid) uit het zicht. Ten derde kan functievermenging leiden tot kansenongelijkheid, omdat de selectiebeslissing een smalle basis heeft. Leerlingen kunnen slecht scoren op leerlingvolgtoetsen, terwijl ze andere onderwijsdoelen die de toets niet bestrijkt, juist goed weten te realiseren, of andersom.

In de huidige onderwijspraktijk dient één toets vaak verschillende functies.

Deze functievermenging en de gevolgen ervan komen niet alleen voor bij volgoetsen, maar ook bij de doorstroomtoets, eindexamens en (overige) schooleigen toetsen. De raad adviseert de overheid en scholen functievermenging te beperken. Dat kan op een aantal manieren. Zo kunnen functies meer worden gescheiden door toetsen *vaker* voor slechts één functie in te zetten of door een functie *minder zwaar* te laten wegen bij de toetsing. Wordt toch gekozen voor functievermenging, dan is het zaak de nadelige gevolgen tegen te gaan.

Beperken van functievermenging is extra belangrijk in het licht van de nieuwe kerndoelen en eindtermen. Die benadrukken namelijk complexe vaardigheden (zoals het lezen en schrijven van langere betogende teksten) en ervaringsdoelen (zoals ervaren hoe het is om samen te werken met klasgenoten die een andere mening hebben). Zulke doelen zijn niet goed te realiseren wanneer als gevolg van blikvernaauwing bij toetsing de focus in het onderwijsleerproces versmalt tot meetbare beheersingsdoelen. Zo is de beheersing van mondelinge taalvaardigheid niet geborgd zolang toetsing, op het gebied van taal, voornamelijk beperkt blijft tot deelvaardigheden van lezen.

Beperken van functievermenging is extra belangrijk in het licht van de nieuwe kerndoelen en eindtermen.

Aanbeveling een: bescherm onderwijsleerfuncties van toetsing

Toetsen met onderwijsleerfuncties zijn van groot belang voor het geven van onderwijs en voor het leren van leerlingen. Toetsresultaten bieden leraren en leerlingen noodzakelijke feedback, waarmee ze het onderwijs en leren vorm kunnen geven. Wanneer de toetsen ook voor selectie en evaluatie worden ingezet, kunnen de onderwijsleerfuncties overschaduw raken.

Om de onderwijsleerfuncties van toetsing te beschermen, beveelt de raad ten eerste aan toetsing vooral te benutten om naar onderwijsdoelen toe te werken en minder voor selectie te gebruiken. Dit impliceert dat toetsen minder vaak 'meetellen voor het rapport', of 'als stok achter de deur' dienen om leerlingen te motiveren aan het werk te gaan. Ten tweede beveelt de raad scholen aan de leerlingvolgoetsen in beginsel alleen voor onderwijsleerfuncties in te zetten. Ten derde pleit de raad ervoor dat scholen helderheid scheppen over wanneer onderwijsdoelen die in het verlengde liggen van de kerndoelen en eindtermen, bereikt zijn. Aan de hand van heldere criteria kunnen leraren en leerlingen gericht toewerken naar onderwijsdoelen en daarbij toetsing inzetten als hulpmiddel in het onderwijsleerproces. Tot slot beveelt de raad scholen en de overheid aan het eigenaarschap van leraren rondom toetsing met een onderwijsleerfunctie te versterken, zodat leraren toetsen beter kunnen benutten voor het onderwijsleerproces. Dat betekent bijvoorbeeld dat zij toetsen vaker zelf kiezen of ontwerpen.

Aanbeveling twee: verhoog kwaliteit van toetsing met selectiefuncties

Het combineren van selectiefuncties met onderwijsleer- en evaluatiefuncties leidt er nu soms toe dat concessies worden gedaan aan de betrouwbaarheid van toetsing die nodig is om selectiebeslissingen te onderbouwen. Een voorbeeld is het hanteren van meerdere varianten van de doorstroomtoets. Dit biedt ruimte om aan te sluiten bij de aanpak van een school, maar blijkt te leiden tot verschillende uitkomsten in de schooladviesing.

Toetsing met als doel selectie (plaatsing, bevordering of diplomering) dient van hoge kwaliteit te zijn. Er staat immers veel op het spel. De raad beveelt aan om de kwaliteit van zowel de landelijke als de complementaire schooleigen toetsing te verbeteren.

Bij de *landelijke toetsing* pleit de raad ervoor dat de overheid één doorstroomtoets van één aanbieder invoert. Verder dringt de raad erop aan bij zowel de doorstroomtoets als het centraal examen geen concessies te doen aan de betrouwbaarheid. Alleen wanneer de meting van kennis en vaardigheden op een vergelijkbare wijze gebeurt, kunnen de doorstroomtoets en het centraal examen bijdragen aan de onderbouwing van de selectiebeslissing.

Bij de *schooleigen toetsing* pleit de raad ervoor op elke school in het basis- en voortgezet onderwijs een toetsingscommissie in te stellen, die intern toezicht houdt op de kwaliteit van de toetsing. Deze commissie gaat na of alle drie de functies van toetsing (onderwijsleerfuncties, selectiefuncties en evaluatiefuncties) goed tot hun recht komen en is alert op ongewenste functievermenging en de gevolgen daarvan. In het basisonderwijs is een toetsingscommissie nieuw. In het voortgezet onderwijs gaat het om een uitbreiding van taken van de huidige examencommissie.

Om de onderwijsleerfuncties van toetsing te beschermen, beveelt de raad aan toetsing vooral te benutten om naar onderwijsdoelen toe te werken en minder voor selectie te gebruiken.

Aanbeveling drie: benut toetsresultaten bij onderwijsevaluaties, maar plaats ze in perspectief van brede onderwijsdoelen

Toetsresultaten kunnen zicht geven op de realisering van onderwijsdoelen en bieden daarmee indicaties voor onderwijskwaliteit. Vaak worden voor de evaluatie toetsen gebruikt die ook een rol spelen bij de selectie en het onderwijsleerproces. Deze functievermenging kan de toets té belangrijk maken en leiden tot blikvernaauwing bij de evaluatie van onderwijs. De raad beveelt leraren, schoolleiders, schoolbestuurders en de overheid aan toetsgegevens te benutten voor evaluatie van de onderwijskwaliteit, maar ze wel in perspectief te plaatsen van het geheel aan onderwijsdoelen.

De raad pleit er allereerst voor dat scholen bij de evaluatie van onderwijsdoelen naast landelijke toetsen ook andere gegevens gebruiken, zoals schooleigen toetsen en gegevens over het onderwijsaanbod. Verder bepleit de raad collegiale audits door toetsingscommissies in zowel het basis- als het voortgezet onderwijs. De commissie van de ene school gaat na of een andere school onderwijsdoelen die in het verlengde liggen van de kerndoelen en eindtermen, breed zichtbaar maakt. De Onderwijsinspectie krijgt de aanbeveling steeds breed naar de realisering van onderwijsdoelen te kijken. Ook pleit de raad voor uitbreiding van de landelijke peilingsonderzoeken. De inspectie zou in beeld moeten brengen welke criteria scholen hanteren voor de realisering van onderwijsdoelen in de verschillende vakken en leergebieden, binnen de kaders van de landelijk vastgestelde kerndoelen en eindtermen.

www.onderwijsraad.nl/kijk-anders-naar-toetsing
mei, 2026